

no demana. Res no vol: ni tan sols a si mateixa. És l'alteritat en la singularitat de l'existència. Singularitat i/o alteritat reposen en la indeterminació.

I encara, per acabar (p. 253), tot calcant el començament de l'Evangeli de Joan:

Al començament, existia la matèria. Totes les coses han vingut a l'existència per mitjà d'ella, i ni una de sola de les que ha vingut a l'existència no hi ha vingut sense ella.

L'autora desplega el seu pensament sobre la matèria en diàleg amb tota la tradició filosòfica, des d'Heràclit fins a Russell, Adorno, Benjamin, Sartre o Deleuze, passant per Aristòtil, Sant Agustí, Rochefoucauld, Kant, Hegel, Marx (i els «materialismes») i Bergson. I sobretot per Nietzsche. El llibre està estructurat en setze capítols intitolats amb enginyoses frases extretes de (o inspirades en) l'obra d'algun filòsof. Així, per exemple, el títol del primer capítol fa: «L'ó és una nena que juga a les bales» (Heràclit), el quart: «No es pot tocar l'arc de Sant Martí» (Russell) i el darrer: «Noli me tangere» (Evangeli de Joan).

Al començament diem que el llibre està ben escrit: amb un lèxic genuí, precís, ric, culte; amb una sintaxi austera,

clara, impecable, brillant; amb un estil suggestiu, al·legòric, quasi aforístic, penetrant, i amb una tècnica impressionista (afirma i suggereix, mostra i amaga). Tot plegat exigeix del lector una actitud intel·ligent i sobretot que sàpiga «situar-se'n» a la justa «distància». Si el llegeix de massa a prop, ho veurà tot borrós; si és massa lluny, desfigurat.

Per acabar, dues consideracions que m'he fet a mi mateix tot llegint l'obra. Primera: em semblen molt interessants les reflexions sobre el llenguatge, la representació, el «Mirror Matter» (amb referències a l'Alícia de Carroll incloses), però hi he trobat a faltar Hans Georg Gadamer, sobretot la tercera part (c. 12-14) de *Wahrheit und Methode*. Crec que n'hauria resultat enriquit el tractament de la dialèctica entre matèria i logos. Segona: Mercè Rius afirma que «els teòlegs han escrit que Déu no seria Déu sense la humanitat» (p. 249). Efectivament, el Déu cristià és el Logos (Evangeli de Joan I,1) que «s'ha fet carn» (I,14). El cristianisme (encara que històricament no s'ho ha acabat de creure) és la religió de la carn, del cos, de la matèria; el Déu cristià és «el Senyor de la matèria» (p. 249-250).

Només em resta felicitar-ne l'autora i desitjar una bona lectura al possible lector!

Jaume Mensa i Valls

Universitat Autònoma de Barcelona

<https://doi.org/10.5565/rev/enrahonar.1248>

HARRIS, Sam (2013)

Lying

Estatos Units: Four Elephants Press, 105 p.

ISBN 978-1940051000

És incorrecte mentir?

Advertència: aquest llibre et pot canviar la vida, igual com el curs *The Ethical Analyst* va canviar la del seu autor. Aquest

curs de la Universitat de Stanford se centrava a explorar una sola qüestió: «És incorrecte mentir?». Uns quants anys

més tard, Harris publica *Lying* (2013), una obra centrada a respondre la mateixa pregunta.

El llibre comença posant de manifest que tots hem mentit alguna vegada i que a tots ens han mentit. Tots hem mentit creient que no feiem mal a ningú i tots ens hem sentit traïts en ser mentits (p. 6-7). Harris afirma que la filosofia moral faria bé de centrar-se en aquest tipus de problemes que són tan presents a les nostres vides. Massa sovint, aquesta branca de la filosofia es dedica només a reflexionar sobre situacions estranyes amb les quals la majoria de nosaltres no ens trobarem mai, com ara decidir qui ha de morir: cinc persones que estan a la via per on passarà aviat un tren o un operari que treballa per arreglar l'altra via que està fora de servei?

Lying es divideix en tres parts. La primera és pròpiament el llibre: Harris respon la pregunta sobre si és incorrecte mentir desenvolupant la seva proposta filosòfica basada en el curs que va fer a Stanford. A la segona part, l'apèndix A, Harris conversa sobre la qüestió del llibre amb el professor Roland A. Howard, el que havia sigut el seu professor de *The Ethical Analyst* anys enrere. A la tercera part, l'apèndix B, Harris conversa amb els lectors: respon fins a dotze qüestions que li han fet arribar a partir de la primera edició digital d'aquesta obra. Els dos apèndixs junts tenen una longitud equivalent a la primera part del llibre, amb la qual cosa adquireixen una gran importància i completen l'obra.

Harris comença el llibre definint què entén per mentir: «Enganyar intencionadament algú altre quan aquest espera una comunicació honesta» (p. 4). Així, deixa de banda situacions com ara la màgia o el pòquer, en les quals l'interlocutor no espera veracitat. Al llarg de la primera part del llibre, l'autor justifica la norma moral de no mentir d'una manera poc sistemàtica, per bé que amena i molt interessant.

Amb un intent sistematitzador, es pot afirmar que, segons Harris, mentir és incorrecte perquè comporta conseqüències negatives (1) per al mentider, (2) per a la persona a qui s'ha mentit i (3) per a la relació entre el mentider i la persona a qui s'ha mentit. A més, segons l'autor, dir la veritat comporta conseqüències positives. Per això, dir la veritat és millor que mentir.

La persona que menteix es complica la vida: ha d'estar sempre pendent de quina mentida ha dit i a qui, per tal de no quedar-se al descobert (p. 33-35). Això suposa molt d'esforç i d'estrès, i pot tornar-se insostenible. En canvi, dir la veritat ens simplifica la vida. A més, ens compromet a intentar descobrir la veritat sobre el món i sobre nosaltres mateixos (p. 9), com també a no fer res que ens obligui a mentir (p. 28-34).

A causa de la mentida, la persona a qui s'ha mentit ignora una part de la veritat que podria saber, i aquesta ignorància li acabarà fent mal (p. 15). A més, quan mentim per beneficiar algú altre, estem decidint sobre el que ha de saber aquesta persona: estem decidint per ella en un clar acte d'arrogància (p. 18). En canvi, fer saber la nostra veritat a qui ens la pregunta pot ser transformador: quants de nosaltres ens hem preguntat per què els nostres amics no ens havien advertit d'un error que veien que estàvem a punt de cometre? (p. 16 i 24-25).

Les mentides, fins i tot les que són piadoses, desgasten les relacions interpersonals perquè les fan menys satisfactòries, de vegades fins i tot les arriben a trencar per sempre (p. 8 i 26-28). Les investigacions indiquen que les mentides desgasten la confiança, tant la de la persona a qui s'ha mentit com la del mentider: qui ha mentit a algú confia menys en el que li diu la seva víctima (p. 34-35). Això també explica la poca confiança que tenim amb les posicions d'autoritat: segons Harris, aquesta situació és conseqüència de les grans mentides que de

vegades s'han explicat des de les grans empreses, les institucions i els propis governs. S'han usat grans mentides per començar guerres, com ara, per exemple, l'existència d'armes de destrucció massiva a l'Iraq (p. 36).

Amb tot això, l'autor no nega que sigui important tenir tacte ni que de vegades ens puguem equivocar. De fet, subratlla que l'honestat inclou comunicar les incerteses que tenim respecte al que diem (p. 17). També considera que de vegades no és tan important el contingut del que es comunica com el subtext. Quan una persona li pregunta a la seva parella si li agrada com li queda la nova peça de roba que s'ha comprat, potser el més important no és el que es demana; potser el que realment es busca és una mostra de suport o d'admiració. El que esdevé important en aquests casos és respondre honestament en referència al subtext (p. 15).

Havent mostrat que dir la veritat comporta conseqüències positives i que mentir comporta conseqüències negatives per al mentider, per a la persona a qui s'ha mentit i per a la relació entre el mentider i la persona a qui s'ha mentit, Harris diu que ha justificat la norma moral de «no mentir». És important destacar que l'autor no està disposat a acceptar que hi hagi gaires excepcions a aquesta norma, perquè obrir la porta a les excepcions podria multiplicar-les fins a tal punt que la norma deixés de tenir sentit (p. 15).

Així doncs, segons Harris, mentir està malament en tots els casos, fins i tot per evitar l'assassinat d'una persona innocent? Immanuel Kant defensa que sí: la norma moral de no mentir no té excepcions (p. 28-29). En canvi, Sam Harris no ho entén així: la norma moral de no mentir només la poden defensar sense excepcions aquells que no estiguin disposats a fer servir la violència en cap cas, perquè en aquelles situacions en les quals estiguem disposats a fer servir la violència, és a dir, quan no hi hagi cap possibi-

litat d'establir una relació genuïna o una conversa racional amb l'altra persona, segons Harris, estem autoritzats a usar la mentida com l'arma menys perjudicial (p. 29, 39 i 47). Segons l'autor, aquestes circumstàncies són molt escasses i la majoria de nosaltres no ens hi trobem mai a la nostra vida. Per exemple, seria el cas d'haver d'evitar un suïcidi imminent (p. 18), ser espies (p. 39) o trobar-nos enmig d'una guerra (p. 40).

Harris acaba preguntant-nos com canviarien les nostres relacions si ens comprometéssim a no tornar a mentir mai més. Ens anima a pensar-hi i ens suggereix que val la pena provar-ho (p. 41-42).

L'apèndix A és una conversa entre Harris i el seu professor de *The Ethical Analyst* a la Universitat de Stanford: Roland A. Howard. Harris planteja diversos casos límit a Howard tot problematitzant la norma de no mentir i aquest troba que la solució del seu exalumne és pràctica (p. 47), alhora que es resisteix a valorar alguns dels exemples que li proposa Harris perquè són massa extraordinaris i prefabricats: «La vida simplement no funciona així» (p. 54).

Howard sembla que no subscriu el criteri de Harris per justificar les excepcions a la norma de no mentir. En comptes d'això, Howard opta per una solució diferent: actuar de tal manera que la situació es transformi i no calgui mentir. Per il·lustrar-ho, explica que Buda es va trobar amb un assassí que havia matat mil persones. En comptes d'evitar-lo o de mentir-li, li va dir: abans que em matis, pots tallar una branca d'aquell arbre? L'assassí ho va fer. Llavors Buda va dir: gràcies, ara pots tornar-la a posar a l'arbre? En aquell moment l'assassí es va adonar que havia dedicat la vida a fer el mal, se'n va penedir i es va fer monjo (p. 45).

Segons Howard, la pregunta fonamental que ens hem de fer és com volem viure la nostra vida i com volem tenir cura de la nostra gent (p. 56). El professor vol una vida honesta, sense remordi-

ments i amb relacions significatives en lloc de meres transaccions (p. 55, 60-62 i 66). I, segons Howard, l'ètica ens hi pot ajudar. És com una persona que compra un cotxe al qual se li crema el motor al cap de tres anys. El mecànic li diu que de tant en tant havia d'haver posat oli al motor, i la propietària del cotxe es lamenta de no haver-ho sabut. Segons Howard, l'ètica pot fer aquesta funció: augmentar la sensibilitat de la gent per tal que pugui prevenir que se li cremi el motor (p. 65).

L'apèndix B és una conversa entre Harris i els lectors que li han enviat preguntes i comentaris. A través de diversos exemples, desenvolupa i refina la seva proposta filosòfica, com ara, per exemple, admetent que de vegades està justificat mentir als infants: com que no són completament capaços d'entendre els seus interessos reals, entre d'altres coses, de vegades els hem de motivar amb una mentida piadosa. Harris aclareix que aquestes situacions no es donen gairebé mai (p. 71-72).

La pregunta que més li han fet a Harris té a veure amb què hem d'explicar als infants sobre Santa Claus (el tió o els Reis d'Orient, en el nostre cas). Harris mai va dir a la seva filla que Santa Claus era real. De fet, no cal mentir-los sobre això, perquè les vides de les criatures ja estan plenes de fantasia. Segons l'autor, enganyar-les sobre això potser els dona una experiència més intensa del Nadal, però també els està comunicant que ets capaç de mentir-los sobre aquest tema i sobre qualsevol altre (p. 74).

Sam Harris vol justificar la norma moral de no mentir, tasca tradicionalment reservada a l'ètica deontològica, per exemple la filosofia moral d'Immanuel Kant, autor que el propi Harris discuteix al llibre (p. 28). Igual que la deontologia, Harris es resisteix a acceptar que hi hagi excepcions a aquesta norma, per bé que, a diferència de Kant, acaba acceptant-ne com a mínim d'un tipus: quan estiguem disposats a fer servir la violència i, per

tant, no hi hagi cap possibilitat d'establir una relació genuïna o una conversa racional amb l'altra persona, es pot usar la mentida com l'arma menys perjudicial.

Les raons que dona Harris per justificar aquesta norma moral no són de caire deontològic, sinó conseqüencialista: mostra les conseqüències negatives que té l'acte de mentir per a la persona que enganya, per a la persona a qui s'enganya i per a les relacions interpersonals. També apel·la, en menor mesura, a les bones conseqüències que tindrà l'acte de dir la veritat per a un mateix, per als altres i per a les nostres relacions. Fins i tot justifica les excepcions a aquesta norma moral fent referència a les conseqüències: mentir és acceptable quan l'única alternativa a l'abast és utilitzar la violència, és a dir, una alternativa que tindria conseqüències pitjors.

En general, es dona per descomptat que la teoria ètica del conseqüencialisme de l'acte (*act consequentialism*) justifica moralment aquelles mentides que maximitzen les bones conseqüències i que en minimitzen les dolentes. Potser perquè sovint no sabem preveure les conseqüències del nostre acte, Harris en aquest llibre es dedica a posar al descobert les conseqüències reals de l'acte de mentir: les negatives superen amb escreix les positives. Potser per maximitzar les conseqüències positives de les accions dels agents, que són maldestres a l'hora de preveure les conseqüències dels seus actes, Harris ens proposa actuar segons la norma moral de no mentir, a la qual reconeix només *excepcions excepcionals*.

Caldria considerar si la limitació que posa Harris a la norma de no mentir és equivalent a la formulació de la humanitat de l'imperatiu categòric de Kant: es permet mentir només quan està en joc la humanitat (present en cada ésser humà). Potser Kant podria justificar les mateixes excepcions a la norma de no mentir fent referència a aquesta altra formulació de l'imperatiu categòric. En qualsevol cas, el que diferencia les diferents teories d'ètica

normativa no és tant el que recomanen fer, sinó la manera com ho justifiquen. I Harris justifica la norma moral de no mentir fent referència a les conseqüències reals que comporta aquest tipus d'acte. Per tant, cal entendre que defensa un conseqüencialisme de la norma (*rule consequentialism*).

En canvi, Roland A. Howard no subscriu ni la manera de Harris de justificar la norma de no mentir ni les excepcions que està disposat a acceptar. Segons Howard, la norma de no mentir deriva de la pregunta fonamental sobre com volem viure la nostra vida i sobre com volem tenir cura de la nostra gent. Aquesta pregunta fa referència, eminentment, a l'ètica de la virtut, que posa al centre de l'ètica normativa els conceptes relacionats amb la bona vida i amb el caràcter moral de l'agent. Howard parla de l'honestat i de la veracitat, dues virtuts importants per tenir una bona vida. Fins i tot davant dels exemples límit que li planteja Harris, Howard respon fent referència al caràcter moral: proposa actuar de tal manera que la situació es transformi i no calgui mentir. Tal com veiem a l'exemple de Buda, això implica modificar el caràcter moral de la persona que t'incita a mentir.

Lying, de Sam Harris, és un llibre que val la pena tenir a prop per poder-lo llegir i rellegir. Val la pena per a les persones

interessades a dur una bona vida: és assequible, amè i està farcit d'exemples interessants. Planteja amb gran perspicàcia una qüestió ètica present a les nostres vides i que segur que podem repensar: la mentida.

Malgrat que aquesta obra és poc sistemàtica, també pot ser útil per a aquells que es dediquen a la filosofia moral: rescata l'ètica normativa de problemes inversemblants, de vegades relacionats amb un tren sense frens, i la retorna a la reflexió sobre les experiències morals comunes. L'ètica de mentir es pot explorar des de les tres grans teories d'ètica normativa: des del conseqüencialisme (tal com fa Harris), des de l'ètica de la virtut (tal com fa Howards) i des de la deontologia (teoria que s'il·lustra al llibre amb el pensament de Kant).

Com que l'autor és conseqüencialista, amb raons conseqüencialistes podrem valorar la seva obra. Aquest llibre és amè i assequible per part del gran públic, per tant maximitza el nombre de persones a les quals pot fer reflexionar sobre la mentida i, potser, les pot transformar per bé (segons Harris). Ja ho hem dit a l'inici: aquest llibre et pot canviar la vida. Si aquest era l'objectiu que perseguia, és molt a prop d'aconseguir-ho. I, a més, resulta útil per a la filosofia moral acadèmica. Què més es pot demanar?

Ignasi Llobera

Investigador independent

<https://doi.org/10.5565/rev/enrahonar.1219>

